

— Men kunne det ikke tenkes at noen som var til stede og hjalp til, løste dyra?

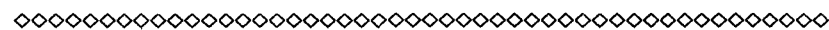
— Nei, det var umulig, for ingen kunne ha greidd å løse opp knutene på så kort tid. Vi tok reip på hornene til ei ku og festet reipet til veggen med en tømmermannshake. En gammel hardhaus, Ole Arntsen Håker, lager vidjer og satte på som ekstra band, og mente på at det skulle stå. Min bror ble nesten fælen og rygget tilbake, da han så at ringen i jernbandet og løkken på vidjebandet var kommet ut av veggfestet uten å være gått opp. Dyra stirret så rart oppetter veggen, ellers tok de det med ro. Når de kjente seg fri, ruslet de ganske rolig inn på fjøsgolvet. Vi måtte gi opp.

Noen som fortalte mor om noe lignende som hadde hendt på en annen gård, bad henne snakke med Marit om dette. Det ble bestemt å kaste lodd om Marit skulle gi bort ei ku, en kalv eller ingenting. Loddet falt på kalven. Det var søndag. Mandag dro Kristine til Oppigår Ålbu for å levere smør. Så snart hun var borte, kom alle dyra løs, så nær som kalven. Marit fikk da styresmedlem i Opdals Sparebank, I. K. Ålbu, til å ta ut 100.— kr., som hun ga bort. Fra den tid ble det ro i fjøset.

Det må krokes i ti...

Leiv Bjørnstad

FUGLELIV I ET GRENSEOMRÅDE

Av Kristen Krogh

I de nordligste delene av Trøndelag har vi på mange måter et grenseområde innen fuglefaunaen. Her treffer vi flere sørlige arter som når eller nærmer seg sin nordgrense, enten absolutt eller som rugefugl, og på den annen side nordlige arter som nærmer seg sin sørgrense.

I Lierne, herredene Nordli og Sørli, går som kjent Norge et stykke østenfor vass-skillet, inn i Sverige så å si, og rekker lengre øst enn noe annet område i Sør-Norge. Både natur og fugleliv i Lierne skiller seg på mange måter fra Namdalen forøvrig og viser tydelig sammenheng med svenske forhold. Her kan en treffe på fuglearter som på våre breddegrader har en typisk østlig utbredelse. I Lierne får en altså et dobbelt grenseområde, både mellom nord og sør og mellom øst og vest.

Lengst øst i Nordli og lågere enn noen annen del av bygda ligger Murusjøen. På sørsiden av denne er det i den vestlige delen frodig bjørkeskog oppkommet etter skogbrann i forrige århundre. Under bjørka er det nå atskillig unggran, dels plantet og dels oppkommet naturlig. En slik bjørkeskog eller blandingsskog vil alltid ha et rikere fugleliv enn en ren barskog. I og omkring bjørkeskogen ligger større myrstreknings, og lengst øst strekker gammel, temmelig urørt granskog seg innover mot riksgrensen, avbrutt av myrer og blandingsskogpartier.

I dette område har fugler fra høyst forskjellige himmelstrøk satt hverandre stevne. Her er det side om side funnet rugende arter som

Tranereir i Nordli 1952

Kristen Krogh

trana fra innlandets store myrstrekninger, bøksangeren fra de edle lauvtrærs område på sørligere breddegrader, slagugla fra de nord-svenske og østeuropeiske villmarksskoger og lappmeisa fra de skandinaviske og russiske lappmarker.

Trana har en østlig utbredelse i Norge, ikke minst er det tydelig i Namdalen. Utenom Lierne har jeg ikke bemerket den her, og selv i Nordli ruger den nå bare lengst øst mot grensen. Ved Murusjøen har den fast tilhold hvert år. To år på rad ruget den på en ganske liten myr i bjørkeskogen, bare ca. 50 × 90 meter. Det var overraskende å finne reiret der, for i alminnelighet ruger trana på store myrstrekninger, og slike er der nok av ikke så langt unna. Noen år seinere fant jeg da reiret dens på disse større myrene, og der lå det som det skal etter oppskriften på en stor tue i det aller blauteste parti av myra. Trana er sky og lur og smyger seg vanligvis av reiret på langt hold når noen nærmer seg. Men enten det nå skyl-des tilfeldigheter, som et år sterk vind og et annet år sterkt regn, eller andre ting, har jeg ved alle de fire tranereirene jeg har funnet,

fått se trana ligge på reiret og strekke hals. Så snart den ble klar over faren, steg den opp og spankulerte noen verdige skritt før den lettet.

Ikke langt fra det første tranereiret jeg fant i Muru, på den lille myra, fikk jeg samme dag og enda mer overraskende høre en liten fugl fra helt andre egner, nemlig *bøksangeren* eller *grønnsangeren*. Som det første navnet sier, hører den hjemme i de edle lauvtrærs område. Hos oss finnes den vesentlig omkring Oslofjorden, men er funnet så langt nord som i Gudbrandsdalen. Funnet ved Murusjøen flyttet dens nordgrense i Norge 3 breddegrader, til 64° 30' n. br. Men i Sverige er den funnet tilfeldig opp til 66°. Altså et godt eksempel på Liernes sammenheng med svensk fauna. Tre år på rad traff jeg denne sydlandske sangeren i bjørkeskogen ved Murusjøen. Siste året (1948) var det minst 4 syngende hanner der, altså antagelig 4 par, og det lyktes meg å finne reiret til det ene paret. Bøksangeren bygger som sine slektninger lauvsvanger og gransanger på bakken. I atferd skiller den seg derimot fra de andre. Det er noe fremmedartet, nær sagt eksotisk, over den. Den «flagrer» nærmest mellom trekronene når den synger.

Like ved bøksangerens tilholdssted ble det året etter funnet rugende en fugl som på ingen måte er en «parkfugl» som bøk-sangeren, men tvertimot en typisk villmarksfugl. Det var *slagugla*, en stor ugle som bare en gang tidligere er funnet rugende i vårt land (det var i Finnskogene). Den holder til i de store ødemarksskogene i det østre Skandinavia og videre østover gjennom Russland. Et godt museår i 1949 hadde nok dratt den vestover, og den ruget altså i bjørkeskogen ved Murusjøen, i et gammelt hønsehaukreir i en bjørk under en berghammer. Det var cand. real Yngvar Hagen, nå konservator ved Zoologisk Museum i Oslo, som fant den da han den våren la sine studier over rovfuglenes ernæring til Namdalen. Jeg hadde anledning til å se den sjeldne fuglen. Den var temmelig nærgående når vi besøkte reiret. Den satt alltid på en bjørkestamme som stod horisontalt etter snøtrykket om vinteren, eller på en tørrkvist, og derfra kom den seilende med kurs rett mot oss, men svingte unna i siste liten. Haukugla, som forøvrig kanskje er den alminneligste ugleart i Lierne, oppfører seg på samme måten,

Haukugleleir i toppen av stubben. Sørli 1949

Kristen Krogh

mens andre ugler ikke er nærgående ved reiret. Slagugla var en virkelig sjelden gjest, og det er uvisst når den kan bli funnet rugende innen Norges grenser igjen. Men ved Murusjøen har en sjansen, for tre vårer etter 1949 er den hørt der, både av meg og andre, men som oftest enda nærmere grensen. Den har et egenartet rop, som er lett å kjenne fra andre uglers når en først har lært det.

Langt tidligere hadde jeg oppdaget nordens representant, *lappmeisa*, ved Murusjøen, noen kilometer lengre øst, i den gamle blandingsskogen inn mot grensen. Lappmeisa likner granmeis og lauvmeis i fargetegning, men har fargene i brunt og gråbrunt i stedet for i svart og grått. Den er vår mest nordlige meis, men finnes så langt sør som i Dovretraktene. Sønnenfor Finnmark har den

imidlertid ikke noen sammenhengende utbredelse her til lands, men det har den nok lengre øst. Det er utløpere fra dette utbredelsesområde som her og der stikker inn i Norge. I Nordli synes lappmeisa å ha en strengt østlig forekomst. På de 2—3 km nærmest riksgrensen var den stasjonær året rundt de årene jeg ferdedes ofte der, og der fant jeg også reiret dens en vår. Som granmeisa hakker den det selv ut i en tørr-råtten stubbe, og den er overordentlig lite sky ved reiret. Lengre vest i Nordli har jeg aldri sett den, bortsett fra en enkelt observasjon ca. 8 km. fra grensen.

Den aller mest interessante «grensefugl» jeg har truffet i Lierne, er likevel *vidjespurven*, en slektning av gulspurv og sivspurv. Den likner mest sivspurven av utseende, men de svarte og kvite fargene på hodet hos hannen er annerledes sammensatt og gir den et karakteristisk utseende. Ryggen er sterkt rustbrun, og et rustrødt band over brystet er et godt kjennetegn både på han og hun. Denne fuglen er tidligere aldri funnet i Norge, bortsett fra at den en enkelt gang er skutt på Utsira under høsttrekket. Den er en typisk østlig art, som har bredt seg sørvestover i Nord-Sverige i det siste hundreår, fra Haparanda til langt ned i Jämtland. Det var derfor ikke så overraskende at den skulle vise seg å forekomme i Lierne. Et reir jeg fant i selve grensegata øst for Murusjøen i 1938, var sikkert av denne art, men jeg var ikke klar over vidjespurrens forekomst den gangen, og reiret ble ikke nærmere undersøkt. Det lå forøvrig i den svenske kanten av grensegata, og var strengt tatt ikke noe norsk funn, — heldigvis får en si, siden identiteten ikke ble bevist.

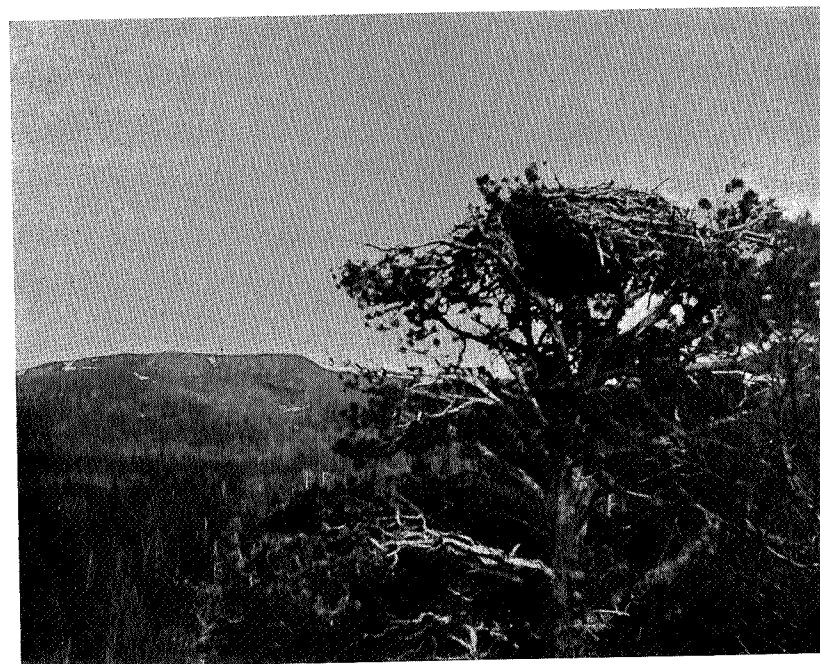
Etter at mistanken om vidjespurv ble vakt, husket jeg stadig spesielt på den under mine ferder i grensetraktene. Endelig i 1949 lyktes det å konstatere den, men da på en annen lokalitet, ved Stuguvatnet lengst øst i Sørli. Det var bare en enkelt han som sang en kort tid, men den fremmede sangen røpet den, og jeg fikk så vidt et glimt av den i kikkerten før den forsvant. Året etter så jeg en han og to par i samme trakt, og til slutt traff jeg den ved Murusjøen, så jeg fikk bevis for at den forekommer der også. Det var et par som holdt til omkring en liten myr i bjørkeskogen, men til tross for at jeg fulgte dem en hel time, fant jeg ikke noe reir. Det er

heller ikke så lett, for vidjespurven er en stillfarende fugl, som mest ferdes skjult nær bakken. Den holder til ved myrer med skrapgran eller i forsumpede barskogpartier, altså på lokaliteter der vi ellers nesten ikke treffer småfugler. Det er både merkelig og hyggelig at naturen i all sin visdom har skapt en fugl som har lagt sin elsk på slike tarvelige trakter.

Det er bare de mest typiske «grensefuglene» jeg har kunnet omtale i denne artikkelen. Som ytterligere eksempler på at traktene øst for vass-skiplet i Lierne har sammenheng med svensk fauna, kan jeg nevne at flere sørlige arter som mangler i de tilgrensende delene av øvre Namdal, er truffet der. Det gjelder arter som toppmeis, trekryper, hortulan, møller, vendehals, kvitryggspett og skogsnipe. Blant de alminnelige trekkfuglene er det tydelig at mange kommer tidligere til traktene ved Murusjøen enn til selve Nordli, og det skulle vise at de følger en østlig trekkveg.

Av andre ting som viser en sammenheng med østlige forhold, kan nevnes at fjellvåken og kongeørnen forholdsvis ofte bygger reiret i trær i Lierne. Slik reirplasering i trær bruker de nok også andre steder i landet, men det er mer vanlig i Sverige, kanskje fordi det der stort sett ikke er så berglendt som i Norge. Mer sensasjonelt er det at hubroen, som forøvrig nå er sjelden i Lierne, engang skal være funnet rugende i et tre i Sørli, det måtte da være i et gammelt rovfuglreir. Det påstås i hvert fall sikkert at det var tilfelle, for ungene ble tatt. I så fall er det eneste gang at hubroreir er funnet i et tre her i landet.

I de høyereliggende bygdene, der en stor del av skogen er fjellskog under ekstensive driftsformer, får en mer tydelige villmarksforhold enn i låglandet. Der kommer f. eks. svingningene i smågnagerbestanden tydelig fram, og der ser en lett hvordan antallet av rovdyr og rovfugler svinger i takt med smågnagerne. Særlig tydelig er det hos uglene, som er utpregede musejegere. Haukugla må kalles den typiske ugle i fjellskogene på våre kanter. Når den har gode ernæringsår, viser den seg oftere og legger flere egg, eller flere befruktede egg. I 1948, da museåret begynte utover sommeren, men var dårlig fra våren av, fant jeg et haukuglereir i Sørli med en stor unge og med hele 5 ubefruktede egg. Året etter var

Kongeørnreir i Sørli 1953

Kristen Krogh

det godt om mus fra våren av, og da hadde haukugla 5 unger og ingen råtne egg i et reir i samme trakt. Reiret legger den i gamle råttestubber eller huller i trær og har derfor de beste betingelser i avsidesliggende skoger der skogskjøtselen ikke drives så intensivt.

Merkelig er det at også kongeørnen som bare i meget liten grad lever av smågnagere ser ut til å forplante seg i takt med museårene. I 1949 fant Yngvar Hagen i Nordli et kongeørnreir med 1 unge og 1 ubefruktet egg. Ørnen hadde, som vanlig, 3 reir i nærheten av hverandre, slik at den skifter mellom dem fra år til år. I 1950 var et av reirene satt i stand, men der ble ingen egg. I 1951, som var et svartår på smågnagere, var det ikke gjort noe med noen av reirene. I 1952, et svakt oppgangår, lå ørnen og ruget på et råttent egg sist i mai, hadde altså ikke lagt befruktede egg. Endelig i 1953, som var museår igjen, hadde den klekket unger der, jeg vet

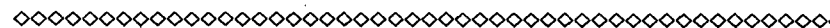
ikke hvor mange. Naturligvis er dette ene eksemplet ikke tilstrekkelig til å trekke noen slutning om ørnens forplantning. Men en kan i hvert fall slå fast at den er svak.

Alt i alt er Lierne et interessant område for ornitologen (fuglekjenneren). Selv om fuglefaunaen ikke er så rik individmessig sett, er den som sagt forbausende rik på arter, og muligheten for å treffe noe nytt og overraskende er der til stadighet.

Bautaen ved Storlihalsen. Les årboka 1953

Trygve Reidar

V A N G K I R K E I O P P D A L

Av Erling Gjone

Fra eldgammel tid av må Vang ha vært et samlingssted for bygdefolket i Oppdal. Før kristendommens dager skal det ha stått et hov her. Senere ble bygdens hovedkirke reist på dette stedet. Og når åkeren vest for kirken har vært kalt Gildeskålåkeren så vidner det navnet om at også et bondegilde — en institusjon som nok har spilt en rolle i middelalderens samfunn — var knyttet til denne lokaliteten.

Middelalderens kirke var en stavkirke, viet til St. Jatmund — den engelske martyrkongen som led døden for sin tros skyld. Vi vet ikke noe nærmere om når den ble bygget. Gamle opptegetelser beretter at våpenhuset ved vestgavlen i den nuværende kirken er oppført av materialer fra koret i Jatmundskirken. Det er også tydelig at endel av disse materialene virkelig er middelalderske. Men det er vanskelig å ha noen mening om hvordan stavkirken har sett ut. Antagelig var det et enskipet anlegg med nokså beskjedne dimensjoner. Og sannsynligvis har den hatt en frittstående støpul for kirkeklokkene. En post i de gamle kirkeregnskapene kan tyde på det.

Denne kirken ble stående i mere enn 100 år etter reformasjonen. Men så kommer det ved midten av 1600-årene en periode med omfattende nybygging og modernisering av kirker rundt om i Trøndelagsbygdene. Da fikk også Oppdal ny kirke — den som står her nå.

Sammen med prestegården kom dette byggverket til å danne rammen om et ganske merkelig miljø. Her levet og virket sokne-